

Predgovor

Leta 1991 je bil dokončan in leta 2014 v drugi izdaji deloma dopolnjen *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, v katerem so predstavljeni pomeni slovenskih besed in besednih zvez. Toda prikaz pomenske ravnine danega jezika ni celovit, če ne omogoča pregleda nad sinonimi, tj. besedami in besednimi zvezami, ki imajo podoben pomen in se v besedilih pojavljajo v vlogi variantnih poimenovanj. Ta pregled sedaj prinaša *Sinonimni slovar slovenskega jezika*, v katerem je za slovenski jezik prvič sistematično prikazano, katere besede in besedne zveze se povezujejo s skupnim pomenom. Delo je nastalo v Leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU in sledi slovaropisnemu izročilu te ustanove. Vsi štirje njegovi avtorji so bili uredniki pri prvi izdaji *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* in pri *Slovarju Slovenskega pravopisa* iz leta 2001; zasnova in izdelava *Sinonimnega slovarja slovenskega jezika* izhaja iz njihovih dolgoletnih slovaropisnih izkušenj.

Kot tip slovarskega priročnika je sinonimni slovar razmeroma ohlapno določen tako v slovaropisni teoriji kot v slovaropisni praksi. To ni presenetljivo glede na značaj in bistvo sinonimije. V jezikoslovnih teorijah je splošno sprejeto pojmovanje, da popolnih sinonimov kot pomensko povsem enakih jezikovnih izrazov v jeziku ni. Določanje meril in leksikografskih postopkov, s katerimi se praktično ugotavlja sinonime za prikaz v slovarju, je zahtevno in z ozirom na vselej omejeno poznavanje jezikovne realnosti včasih tudi negotovo. O slovaropisnem značaju sinonimnega slovarja pogosto odloča že obstoječe slovarsko izročilo, ki v danem jezikovnem okolju utrjuje prisotnost določenega tipa sinonimnega slovarja. Z ozirom na vse to je razumljivo, da so obstoječi sinonimni slovarji različnih jezikov po slovarski zasnovi in obsegu raznoliki.

Sinonimni slovar slovenskega jezika se sicer ni mogel zgledovati pri predhodniku, kot slovarski priročnik za slovenski jezik pa se nujno navezuje na slovaropisno izročilo, posredovano v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*. Povezanost je neposredno razvidna v nekaterih temeljnih postavkah slovarske zasnove. Tako kot v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* se leksikalni pomen v *Sinonimnem slovarju slovenskega jezika* pojmuje kot določljiva danost, ki se ugotavlja na osnovi najbolj tipičnih besednih zvez. Skupni pomen, ki utemeljuje povezovanje sinonimov v niz, ima vlogo skupnega imenovalca vseh členov sinonimnega niza. Opisan je v razlagi, individualna pomenska vrednost posameznih sinonimov pa je razvidna iz posebnih oznak. Rabo sinonimov prikazujejo slovarska ponazorila, preverjena neposredno v besedilnem gradivu.

Ob tem, da spoštuje slovaropisno izročilo *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, upošteva *Sinonimni slovar slovenskega jezika* pridobitve leksikologije ter leksikografske teorije iz obdobja, ki ločuje ti dve deli. V tem okviru ima pomembno mesto vse globlja uzaveščenost leksikalnega pomena kot nerazdružne povezave denotativnega pomena in skladijske vloge ter konotativnosti in pragmatike. To pojmovanje omogoča ustrezno objektivno obravnavo pomenske podobnosti kot bistva sinonimije. Dejstvo, da sta dve besedi ali besedni zvezi sinonima, namreč ne zadeva izolirano samo te dvojice besed ali besednih zvez v njuni statični poimenovalni vlogi, pač pa še druge jezikovne danosti (npr. izbiro stavčnega vzorca, besedilno zvrst, zvrstno-stilno označenost). Temu pogledu na leksikalne sinonime ustreza pojem *sinonimija* kot združevalni pojem za jezikovne danosti, povezane z variantnostjo ubesedovanja; s tem se – v skladu s siceršnjim slovenističnim slovarpisjem – povezuje odločitev za uporabo izraza *sinonim* ob sicer možnem izrazu *sopomenka*.

Pri oblikovanju zasnove *Sinonimnega slovarja slovenskega jezika* je bil odločilen namen, da slovar vključuje leksikalne sinonime v čim širšem obsegu, brez omejitev na ravni kategorialne različnosti poimenovane predmetnosti in brez omejitev na ravni besednovrstne kategorialnosti. To izho-

dišče je za ugotavljanje sinonimov narekovalo obravnavo čim večjega števila slovenskih besed in besednih zvez. Za *Sinonimni slovar slovenskega jezika* v tej izdaji je bilo s stališča sinonimije sistematično upoštevano vse slovensko besedje, ki je bilo doslej pomensko določeno v slovenskih splošnih slovarjih, tj. v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* in v *Slovarju novejšega besedja*. Priložnostno se je upoštevalo tudi besedje iz drugih slovenskih slovarjev. *Sinonimni slovar slovenskega jezika* tako vključuje celotno sinonimijo osrednjega poimenovalnega fonda slovenskega jezika. Pomenski opisi v upoštevanih slovarjih so imeli vlogo gradivnega vira. Pri utemeljevanju zasnove in snovanju posameznih slovarskih sestavkov za prvi slovenski sinonimni slovar je bilo sicer treba mnoga pomenslovna in slovaropisna vprašanja rešiti na novo.

Vsak slovarski priročnik teži že po svoji naravi h gospodarnosti slovarskega prikaza, in to velja tudi za *Sinonimni slovar slovenskega jezika*. V slovarju navedeni sinonimni nizi so le jedrnatih slovaropisno formalizirani povzetki ugotovljenih sinonimnih razmerij, v katerih so z ustreznimi slovaropisnimi sredstvi (slovnične oznake, zvrstno-stilne oznake, besedilna ponazorila poleg pomenskih razlag) prikazane svojske pomenske lastnosti posameznih sinonimov. Vsak sinonimni niz bi sicer lahko bil predmet specialne študije, v kateri bi edino bilo mogoče natančno osvetliti pomensko svojskost vsakega sinonima in njegovo različnost v razmerju do drugih sinonimov niza. Slovarski sestavki nazorno kažejo, da bistvo sinonimije ni v pomenski prekrivnosti besed in besednih zvez, pač pa v omogočanju poimenovalne variantnosti, namenjene čim bolj ustreznemu ubesedovanju različnih vsebin.

Področje slovenske sinonimije je sicer obsežnejše od prikazanega v slovarju in se nenehno širi, tako da ugotovljeni sinonimni nizi ne po številu ne po obsežnosti niso dokončni. Pri tem je pomembno, da tako slovarska zasnova kot tudi sedanja uresničitev *Sinonimnega slovarja slovenskega jezika* omogočata takojšnje in sprotno dopolnjevanje že ugotovljenih sinonimnih nizov z novimi nizi, dopolnjevanje že ugotovljenih sinonimov z novimi, še navedenimi sinonimi, kot tudi razširitev zasnove z obsežnejšim prikazom tipične besedilne zamenljivosti na ravni posameznih besednih zvez. Zasnova *Sinonimnega slovarja slovenskega jezika* dopušča, da se bo slovar v prihodnjih izdajah čim bolj sproti in neovirano odzival na nenehno spreminjanje zunajjezikovne in jezikovne stvarnosti in bo učinkovito premoščal omejitve, ki jih tehnično-organizacijsko vključuje prav vsaka posamezna izdaja slovarja.

Z obsežnim prikazom sinonimov slovenskega jezika *Sinonimni slovar slovenskega jezika* ni le novi jezikovni priročnik za slovenski jezik, pač pa je hkrati uporabni praktični prispevek za prihodnja slovarska dela in obsežen gradivski vir za jezikoslovne raziskave. Kot prvi sinonimni slovar za slovenski jezik nosi med drugim odgovornost za vzpostavitev določenega pojmovanja, kaj je v slovaropisju sinonim, katero vlogo ima sinonimija v poimenovalnem sistemu in katero pri ubesediteljenju. Zato je v uvodu natančneje utemeljena slovarska zasnova in podrobno opisana slovarska zgradba. Vendar pa poznavanje uvoda ni potrebno za praktično uporabo slovarja na ravni spoznavanja sinonimov kot variantnih poimenovanj. Praktični uporabi je namenjen shematski prikaz zgradbe slovarskih sestavkov na začetku knjige in seznam krajšav, slovarskih oznak in znakov na koncu knjige. Oba pripomočka omogočata lahko in hitro razumevanje slovarskega besedila.

Glavni namen *Sinonimnega slovarja slovenskega jezika* je gotovo ta, da kot jezikovni priročnik uporabniku omogoča čim lažje najti odgovor na vprašanja v zvezi s sinonimi. Vendar pa slovar vlogo praktičnega priročnika tudi presega. Po svoji vsebini je namreč zanimiva knjiga, ki bralca vodi po razkošju poimenovalne in ubeseditvene variantnosti slovenskega jezika, ga spodbuja k jezikovni ustvarjalnosti in mu ob tem omogoča svojski užitek, uresničljiv edino ob dejavnem stiku z jezikom, še zlasti z materinščino.

Ljubljana, avgusta 2016

Jerica Snoj
Glavna urednica